

ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

Бабій Н.Б.

*асистент кафедри психології,
Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут
імені Тараса Шевченка*

ОБРАЗ РІДНОЇ ДОМІВКИ В ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИХ УЯВЛЕННЯХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Поняття батьківського дому у свідомості людини зазвичай асоціюється не тільки з житлом, а й зі своєю сім'єю, родиною, затишком, традицією і в ширшому значенні – з народом, Батьківщиною. Образ рідної оселі закарбовується в пам'яті на довгі роки, виринаючи у спогадах за різних життєвих обставин, як надзвичайно дорогий і значимий, особливо, якщо людина перебуває далеко за межами своєї землі. На чужині зв'язок з етнічним корінням посилюється та набуває нового значення. У протилежному випадку – за негативної етнічної ідентичності – цілісність особистості порушується, виникає бездуховність, споживча філософія, обмежуються можливості саморозвитку та самореалізації (Е. Данзаєва, Л. Дробіжева, Н. Лебедева, Є. Шлягіна та ін.). З прикрістю мусимо констатувати, що не поодинокими є випадки, коли людина, перебуваючи не тільки за рубежом, а й живучи на своїй землі, зрікається рідної мови, не дорожить цінностями духовно-матеріальної культури, не переймається долею Вітчизни та байдужа щодо її майбутнього. Детермінанти, які обумовлюють такі деструктивні наслідки, на сьогодні з'ясовані недостатньо. Вчені розробляють на теоретико-емпіричному рівні питання, що проливають світло на шляхи розв'язання окресленої проблеми. При цьому увага науковців сфокусована на ролі етнічності у житті людини (Т. Стефаненко, Ю. Платонов), розвитку етнічно прийнятної поведінки (А. Аклаєв, Л. Дробіжева, В. Коротєєва, Г. Солдатова), факторах етнічного самоусвідомлення (П. Гнатенко, В. Павленко, С. Таглін). Дослідники обґрунтовують значення досвіду

дитинства у розвитку етнічної, національної свідомості та самосвідомості (М. Боришевський, Н. Горбунова, В. Лаппо, Н. Міщенко та ін.), відводячи першочергову роль у цих процесах сім'ї.

Упродовж перших років життя сім'я, здійснюючи найвагоміший вплив на соціалізацію дитини, забезпечує їй можливості пізнання етнічного світу. В родинному колі дитина освоює рідну мову, елементи традиційно-побутової культури, особливості природного довкілля, психологічні засади сімейного спілкування. Перші для ознайомлення зразки народної творчості – колисанки й казки – окрім збагачення уявлень про навколишній світ, насичують емоційно-почуттєву сферу дитини, зміцнюють її зв'язки зі значимими близькими. Ці та інші аспекти первинної етнізації важливі для розвитку прив'язаності до рідного дому і близького оточення, виховання шанобливого ставлення до старших, що відповідає традиціям українського народу, налагодження невидимого зв'язку зі своїми пращурами, а в перспективі – для формування почуття єдності зі своєю землею [2; 4].

За несприятливих умов сімейного виховання (конфліктів між батьками, постійних заборон і покарань, незадоволення прагнення до визнання з боку дорослих, відсутності почуття захищеності і психологічної безпеки тощо), батьківський дім не стає для дитини особливою цінністю, «домом-гніздом» (за В. Щукіним), місцем, куди завжди хочеться повернутися або, принаймні, завітати. З практичної точки зору, дитина, в якій нема почуття «теплого» дому, з труднощами адаптується до нових умов, ставиться з недовірою до інших.

Отже, з опорою на викладений матеріал можна вважати, що однією з причин негативної етнічної ідентичності в зрілому віці є несформованість почуття «батьківського дому», яке закладається на первинному етапі виникнення етнопсихологічних уявлень – дитинстві. Без прив'язаності до отчого дому розривається невидимий зв'язок з малою батьківщиною, що унеможлиблює розвиток істинного патріотизму, становлення свідомої громадянської позиції у соціумі.

Оскільки в дитячі роки закладаються підвалини образу рідного дому, є актуальним приділення уваги цьому процесу, а за потреби – кваліфіковане втручання з метою мінімалізації негативних впливів, забезпечення психологічно сприятливих умов для його протікання.

Тож, розглядаючи проблему в емпіричному ракурсі, ми здійснили спробу дослідити уявлення дітей щодо батьківського дому методом психомалюнку. Базою дослідження слугували дошкільні навчальні заклади м. Кременець (Тернопільська обл.). Вибірка складала 54 дитини (5-

й та 6-й роки життя). Перед респондентами ставилось завдання намалювати свій рідний дім, при цьому жодних вказівок щодо зображуваних об'єктів, вибору колірної гами не давалось.

На основі отриманого матеріалу нами були виділені 3 рівні сформованості відповідних уявлень респондентів, які, безумовно, мають етнопсихологічний підтекст. Для визначення низького, середнього та високого рівнів ми керувались наступними критеріями: реалістичність зображення; позначення об'єктів природи (неживої та живої) поруч із будинком; наявність прикмет життєдіяльності людей; зображення людей.

Низький рівень був визначений за показниками: несхожість або мінімальна схожість зображеного з людським житлом, відсутність на ньому додаткових деталей; відсутність об'єктів, які можна було б віднести до природи, людей; схематизм. Середньому рівню відповідали показники: реалістичність зображень, їх адекватне взаємне розміщення; наявність об'єктів неживої природи; позначення ознак життєдіяльності людей. Про сформованість високого рівня зазначених уявлень засвідчували показники: оптимальне розміщення головних та другорядних елементів на площині; насиченість малюнка зображеннями будинку, об'єктів неживої природи, рослинного і тваринного світу, рукотворних предметів; зображення людини (людей) в статичному положенні або динаміці.

Таким чином, на малюнках респондентів, у яких діагностовано низький рівень сформованості досліджуваних уявлень, образ батьківського дому нечіткий, розмитий. На аркуші паперу зображена споруда, яка за 2-3-ма ознаками нагадує людське житло (в основному, позначені вікна, двері, хоча на кількох малюнках дім являв собою прямокутник або квадрат, хаотично заштрихований олівцями різних кольорів); будинок часто відірваний від поверхні землі і наче «висить» у повітрі, подекуди розміщений під кутом, а не вертикально; домінують темні, холодні кольори; немає рослин, жодних живих істот. Кількість респондентів із низьким рівнем сформованості досліджуваних уявлень становила 22%.

Середній рівень сформованості уявлень щодо рідного дому ми констатували у випадку більш або менш пропорційного зображення на малюнку будинку з вікнами (у яких світиться світло), дверима (майже всюди позначалася дверна ручка); димарем, з якого виходить дим. Над будинком у цих роботах зображувалось сонце з промінням, небо (безхмарне або з кількома хмаринками). Колірна гама витримана у теплих тонах. До цього рівня були віднесені 46% респондентів.

Високим рівнем сформованості зазначених уявлень, згідно зі вказаними критеріями, володіли респонденти, у роботах яких відображався найбільш повний, у порівнянні з іншими, образ батьківського дому. Окрім будинку, який займав центральне місце на аркуші паперу та мав усі необхідні елементи, зображувались: блакитне небо, сонце (часто з рисами людського обличчя, яке посміхається), щедра рослинність (трава, яскраві квіти, дерево (одне), тварини: кіт або собака (на подвір'ї – будка), навіть, різнобарвні метелики. На окремих малюнках зображувалась людина, зазвичай, доросла, яка стояла біля будинку або прямувала до нього. Ці роботи виконані у теплих кольорах, найбільш гармонійні, у порівнянні з усіма проаналізованими. Їх частка становить 19% від загальної кількості.

Поряд з цим, нами було відокремлено малюнки (13%), які не вкладались у рамки визначених критеріїв. Об'єкти, які на них зображувались, викликали посилену увагу та насторогу. Для прикладу, будинок (не зафарбований, є лише фіолетовий контур) займає увесь аркуш, на ньому невпорядковано розміщені вікна, з яких виглядають великі руки. Над спорудою, наче втиснене, – червоне сонце; поряд – людина в капелюсі з опущеними вздовж тулуба великими руками. Інший малюнок рясніє кольоровими, аж надто яскравими барвами; високі і вузькі будинки (два) розміщені один біля одного і незвично похилені – складається враження, що от-от упадуть. З одного боку від будинків – 3 квітки, які сягають висотою дахів, біля них – дерево з товстим і неприродно коротким стовбуром; з іншого – зелений чоловічок з широко відкритим ротом, без рук. Вгорі – темно-синє нависаюче небо, з-за якого ледь помітно виглядає сонце з гримасою, виконаною чорним олівцем. Ці та аналогічні роботи актуалізують повторну діагностику, яка, окрім тематичного малювання включатиме обов'язкове обговорення з респондентами продуктів їх зображувальної діяльності.

Виходячи з отриманих даних, у перспективі ми плануємо продовжити експериментальне вивчення образу рідної домівки в етнопсихологічних уявленнях дітей. У системі роботи, спрямованої на досягнення позитивної динаміки в розвитку зазначених уявлень, особливу увагу приділимо сімейному чиннику, адже емоційне благополуччя, психологічне здоров'я сім'ї закладає міцні підвалини стабільності й розквіту усього народу.

Список використаних джерел:

1. Бандурка А.М. Этнопсихология. Учебное пособие / А.М. Бандурка, В.А. Друзь. – Харьков: Изд-во Ун-та внутр. дел, 2000. – 240 с.
2. Баронин А.С. Этническая психология / А.С. Баронин. – К.: Тандем, 2000. – 264 с.
3. Белинская Е.П. Этническая идентичность: понятие, формирование, модели измерений / Е.П. Белинская, Т.Г. Стефаненко // Этническая психология: Хрестоматия. – СПб.: Речь, 2003. – С.175-181.
4. Павленко В.Н. Этнические и национальные идентификации и представления у украинских детей и подростков / В.Н. Павленко, И.В. Кряж, М. Барретт // Психологический журнал. – 2002. – Т.23. – №5. – С. 60-72.

Дёмина А.А.

*кандидат психологических наук,
доцент кафедры отраслевой психологии и психологии управления,
Институт социальной работы и управления
Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова*

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩЕГО ПРАКТИЧЕСКОГО ПСИХОЛОГА

Современный этап развития психологической службы доказывает, что существует большое количество людей, нуждающихся в помощи. Поэтому вопрос подготовки компетентных специалистов психологов, которые смогли бы работать с людьми разных категорий, значительно возрастает. Это, в свою очередь, требует повышенного внимания к формированию профессионально важных характеристик психолога. Одной из основных среди них является самостоятельность, поскольку уровень её развития отражает истинное отношение личности и будущего специалиста психологической службы к людям, ради которых разворачивается деятельность.

Наша задача состоит в раскрытии содержания и уровня развития самостоятельности, как одного из профессионально важных качеств будущего практического психолога.